

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е. П. О механизмах выбора спортивной деятельности / Е. П. Ильин // Спорт в современном обществе: Философия, история, социология : сб. науч. тез. Всемир. науч. конгр. – М., 1974. – С. 327.
2. Келышев И. Г. Динамика мотивов и интересов в спорте / И. Г. Келышев // Матер. науч. конф. кафедры психологии ГЦОЛИФК по проблемам психологии спорта. – М., 1972. – С. 5–6.
3. Палайма Ю. Ю. Проблема мотивации в спортивной деятельности / Ю. Ю. Палайма // Материалы XXVI науч. метод. конф. преподавателей ин-та физкультуры и кафедр физвоспитания др. высших учеб. Лит ССР. – Каунас, 1972. – С. 29–31.
4. Психология / [под ред. А. Ц. Пуни]. – М. : Физкультуры и спорт, 1984. – 255 с.

РЕЗЮМЕ

Л. И. Прокопова, Н. Н. Скачедуб. Психологические особенности мотивации спортсменов подросткового возраста, которые занимаются командными и индивидуальными видами спорта.

В статье раскрыты мотивы, которые побуждают детей подросткового возраста к занятиям командными и индивидуальными видами спорта. Определена сила отдельных мотивов и установлена иерархия мотивов.

Ключевые слова: мотивація, ієрархія мотивів, командне і індивідуальні види спорту.

SUMMARY

L. Prokopova, N. Skachedub. Psychological peculiarities of teenage sportsmen motivation, who go in for individual and teams sports.

This article examines the motives of the inducement attend to the sports of teams and individual. To definite the power of motives and mount correlation motives.

Key words: motivation, correlation motives, teams and individual sports.

УДК 378.013.32

Н. В. Сідельник

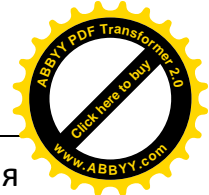
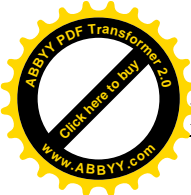
Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих
НАПН України (м. Київ)

ЕТНОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкриваєто сутність поняття «компетенція», подано її визначення. Здійснено теоретичний аналіз підходів до розуміння сутності культури та етнокультури педагога. Розглянуто підходи педагогів до проблеми формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова: компетентність, етнокультурна, культура, національна самосвідомість, етнопедагогіка, етнопсихологія, етнокультурна компетентність.

Постановка проблеми. Ефективність процесу формування особистості залежить від того, якою мірою накопичені досягнення людської культури і будуть передані їй педагогом. Тому проблема формування етнокультурної компетентності педагога-вихователя є

вагомою не тільки для науково-теоретичної площини, але й для педагогічної практики. В енциклопедії освіти «компетентність» трактується як коло питань, у яких людина добре розуміється, її набуття молодого людиною відбувається не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [5, 408].

Аналіз актуальних досліджень. Теорію компетентностей у вітчизняній дидактиці та методиці останнім часом розробляють Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Клепко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Сохань, С. Трубачова.

У психологічних і педагогічних довідкових посібниках, словниках термін «компетентність» трактується як:

- володіння ґрунтовними знаннями у якій-небудь галузі, вагомість, авторитет;
- володіння знаннями на основі досвіду;
- обізнаність з деяким колом питань;
- здатність виконати яке-небудь завдання [11, 298].

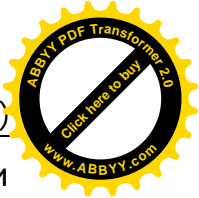
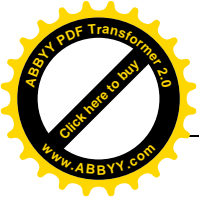
Російський дослідник А. Хуторський розглядає компетентність як сукупність складних умінь, навичок і способів діяльності, які групуються у блоки відповідних особистісних характеристик особистості:

1) когнітивні (пізнавальні) – уміння відчувати навколишній світ, задавати питання, відшукувати причини явищ, означати своє розуміння або нерозуміння питання та ін.;

2) креативні (творчі) – натхненність, фантазія, гнучкість розуму, чуйність до суперечностей, свобода думок, почуттів, рухів; прогностичність; критичність; наявність своєї думки тощо;

3) оргдіяльнісні (методологічні) – здатність до усвідомлення цілей навчальної діяльності і вміння їх пояснити, уміння поставити мету й організувати її досягнення; здатність до нормотворчості, рефлексивного мислення, самоаналізу і самооцінки тощо;

4) комунікативні – зумовлені необхідністю взаємодіяти з іншими людьми, з об'єктами навколишнього світу та його інформаційними потоками, уміння відшукувати, перетворювати і передавати інформацію, виконувати різні соціальні ролі у групі і колективі, використовувати сучасні телекомунікаційні технології (електронна пошта, Інтернет) тощо;

5) світоглядні, що визначають емоційно-ціннісні установки особистості, її здатність до самопізнання і саморуху, уміння визначати своє місце і роль у навколишньому світі, у сім'ї, у колективі, у природі, державі, національні і загальнолюдські спрямування, патріотичні і толерантні якості особистості та ін. [15, 9].

Згідно з визначенням О. Пошетун, під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структуровану (організовану) сукупність знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання і дозволяють їй визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (ситуації) проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності [9, 16].

Аналіз наведених визначень поняття «компетентність» дозволяє наділити компетентну людину такими характеристиками: володіння ґрунтовними знаннями в якій-небудь сфері, уміння та бажання застосувати набуті знання в діяльності. Іншими словами, особистість є компетентною в якій-небудь галузі, сфері діяльності, якщо вона володіє певними знаннями і вміннями, умотивована на їх ефективне застосування.

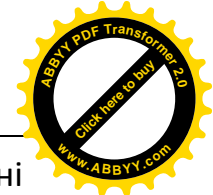
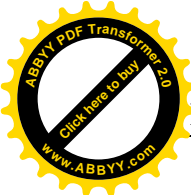
Мета статті – проаналізувати теоретичні підходи в педагогіці до розуміння сутності етнокультурної компетентності вчителя.

На жаль, у вітчизняній психолого-педагогічній літературі немає чіткого визначення етнокультурної компетентності педагогів. Лише у деяких працях етнокультурну компетентність розглядають як засіб передачі культурного досвіду від одного покоління етносу до іншого, носієм якого є педагог як особистість та індивідуальність.

Виклад основного матеріалу. У малій енциклопедії етнодержавознавства є визначення «етнокультурної компетентності особи» як здатності людини вільно орієнтуватися у світі, вільно будувати поведінку всередині відповідної культури й одночасно відчувати ті межі, край і початок світу іншої культури [7].

Однак аналіз праць російських учених (Н. Арзамасцева, О. Кузнецова, С. Федорова та ін.) уможливорює говорити про те, що етнокультурна компетентність сприяє:

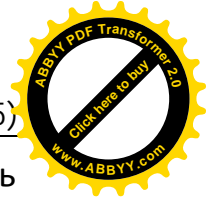
- передачі етнокультурного досвіду, інформації іншим поколінням;
- розвитку індивідуальності, що характеризує людину з трьох позицій: індивідуальної (природні властивості), суб'єктивної та особистісної (власний досвід, почуття, статус у соціумі);

- вихованню й навчанню людини, спираючись на етнокультурні традиції конкретного регіону;
- розвитку національної самосвідомості, цілісності [1; 6; 14].

Досить цінним для розуміння сутності етнокультурної компетентності є дисертаційне дослідження О. І. Гуренко «Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища», в якому вона розглядає етнокультурну компетентність як інтегроване утворення, представлене єдністю особистісного, гносеологічного, операційного, процесуального, інтегративно-оцінювального, проєктивного компонентів, що забезпечують у своїй взаємодії його продуктивну етнокультурну діяльність і творчу самореалізацію. Вона також з'ясувала, що зв'язок основних компонентів у структурі етнокультурної компетентності підпорядковується діалектиці зв'язків між сукупністю складників у структурі кожного компонента. Дослідник визначила і функції етнокультурної компетентності майбутнього педагога, розглянемо їх:

- аксіологічна, що виступає як система обов'язкових норм і вимог до всіх чинників життєдіяльності суспільства на основі пріоритету загальнолюдських цінностей;
- культурологічно-пізнавальна, що проявляється в загальній ерудиції, педагогічному кругозорі, наявності творчого мислення, творчої фантазії майбутніх педагогів;
- процесуальна функція спрямована на засвоєння й застосування студентами загальнопедагогічних та етнокультурних знань, умінь і навичок, оволодіння певним досвідом етнокультурної роботи у цьому напрямі;
- оцінно-результативна, яка забезпечує постійне проведення самоаналізу, самоперегляду, уміння достойно розлучитися з попереднім етапом свого етнокультурного світогляду, відкритість новому, сходження особистості на вищий щабель розвитку власної етнокультурної підготовленості;
- діагностико-проєктивна функція дає можливість студентам своєчасно реагувати та прогнозувати зміни в педагогічному процесі та процесі розвитку особистості, що виражається в актуалізації внутрішніх сил етнокультурного саморозвитку майбутніх педагогів [4].

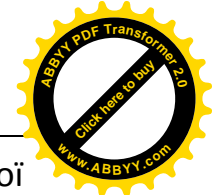
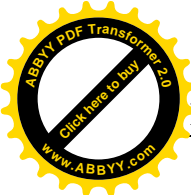
Л. М. Маєвська пропонує розглядати етнокультурну компетентність як психолого-педагогічний феномен, що характеризує рівень засвоєння педагогом етнокультури спільноти (народу), теоретичну і практичну готовність до трансляції її ціннісних орієнтацій, до реалізації фундаментальних положень етнопедагогіки як серцевини системи виховання в умовах етнокультурного спрямування діяльності закладів освіти. У своєму дослідженні вона розглядає соціально-педагогічні засади формування етнокультурної компетентності педагога:

- формування етнокультурної компетентності зумовлюється перебудовою внутрішньої сутності педагога у духовно-практичній діяльності, безперервним моральним вибором у результаті засвоєння ціннісних орієнтацій етнокультури, оптимальним природовідповідним розвитком усіх сфер особистості: когнітивної, морально-вольової, діяльнісно-практичної, емоційної;
- етнокультурна компетентність характеризується рівнем засвоєння педагогом знань про культуру етносу, інтеріоризації його цінностей, засад, сенсу існування, теоретичної і практичної готовності педагога до трансляції цінностей, що мають яскраво виражену гуманістичну спрямованість, у практичній педагогічній діяльності;
- етнокультурна компетентність дає змогу педагогу впроваджувати в професійній діяльності фундаментальні положення етнопедагогіки, оптимально враховуючи етнокультурні і етнопсихологічні особливості одиниць спільноти.

Вона вважає, що рівень сформованості етнокультурної компетентності залежить від соціокультурних і психолого-педагогічних передумов, які впливають на процес формування етнокультурної компетентності педагога [14].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваного питання свідчить про те, що проблема вивчення етнокультурної компетентності майбутнього педагога майже не розглядається, хоча досліджені окремі аспекти етнокультурної підготовки педагога.

Здійснюючи теоретичний аналіз сутності етнокультурної компетентності вчителя, пропонуємо своє визначення, яке буде виходити з розуміння сутності понять «культура» та «етнічна культура».

Слід звернути увагу на те, що невід'ємною частиною державної культурної політики України є етнокультурна політика.

У політичному енциклопедичному словнику зазначено, що в Україні етнокультурна політика спрямована на відродження і розвиток культур усіх етнокомпонентів українського соціуму (етнічних українців та національних меншин).

Етнокультурна політика сучасної України відзначається низкою аспектів:

1) в умовах незалежності закладаються такі основи етнополітики, які б надали процесам національно-культурного відродження необоротного поступу, еволюційного, а не вибухового характеру, щоб люди різної етнічної належності не сприймали свої національні інтереси як суперечливі або ворожі один одному;

2) розвиваючи духовно-культурну сферу українського народу, держава повинна забезпечувати полікультурний розвиток суспільства, в якому проживає, крім українців, ще й іноетнічне населення;

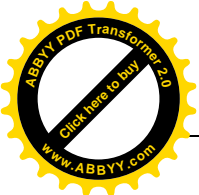
3) іноетнічному населенню гарантується право на національно-культурну автономію, створюються умови для вільної духовно-культурної творчості, доступу до надбань світової культури [8].

Етнокультурна політика будь-якої держави забезпечується через полікультурний розвиток суспільства, етнокультурне становлення особистості в умовах навчання й виховання дітей та молоді.

У сучасних зарубіжних дослідженнях етнічна культура розуміється як сукупність етнодиференціюючих і етноінтегруючих характеристик певної культури (етнічні константи і ціннісні орієнтації). Етнокультура виявляється у всіх галузях життя етносу: мові, вихованні дітей, одязі, будівництві житла, облаштуванні робочого місця, домашньому господарстві, фольклорі, що підтверджується у працях В. Агеєва, Є. Богданова, О. Садохіна та інших учених-етнологів.

Це обґрунтовує необхідність формування етнокультурної компетентності педагогів як провідників, покликаних передавати етнокультурні традиції від одного покоління етносів до інших, підтримувати позитивні педагогічні тенденції в умовах спільного проживання різних народів.

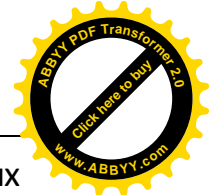
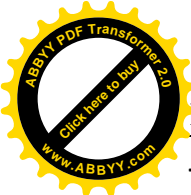
Отже, в межах дослідження доцільно зупинитися на педагогічному аспекті цієї проблеми. Педагогічне спрямування чітко простежується і в підходах до поняття «етнокультура», яка є предметом дослідження як етнографії, етнології, етнопедагогіки, етнопсихології так і сучасних педагогічних наук.

У численних дослідженнях етнологів Г. Лозко, С. Макарчука, С. Павлюка, Б. Савчука, М. Тиводара та інші вчені розглядають проблему етнокультури в межах своєї науки. Вони виходять з того, що етнологія – це історична наука, об'єктом дослідження якої є етнос, історія народу, що зберігається не лише в письмових даних, але і в його традиціях та звичаях, його уявленнях про навколишнє та віруваннях, знаряддях праці, їжі, одязі, житлі, в пам'ятках давнини, які зустрічаються в місцях давніх поселень, у легендах та епічних переказах, тобто в етнокультурі (у всьому комплексі культури, що створений конкретними етносом і відрізняє його від інших).

Під етнічною культурою етнолог М. Тиводар розуміє успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити і протиставити себе іншим етносам [13, 127–128].

Однак зовсім іншу точку зору на цю проблему має Б. Савчук, який вважає, що виокремлений у культурі етнічний компонент можна лише умовно ототожнювати з поняттям «етнічна культура». Вихідною і необхідною передумовою формування етнічної культури є виникнення групи людей, що прагне до самозбереження та забезпечення цілісності своєї життєдіяльності. У процесі адаптації до екологічного середовища та історичного розвитку вона нагромаджує специфічний культурний досвід, який відрізняє її від інших спільнот.

На його думку, у життєдіяльності етносу етнічна культура відіграє такі основні функції: а) ідентифікуюча – забезпечує відокремлення одного етносу від іншого через протиставлення «ми» («свої») – «вони» («чужі»); б) комунікативно-інтегруюча – передає етнокультурну інформацію в діяхронній (між поколіннями) та синхронній площинах, сприяючи внутрішній консолідації спільноти та збереженню її самобутності; в) репродуктивна – забезпечує кількісне (фізіологічно-популяційне) та якісне (матеріальне та духовне) відтворення етнічної спільноти; г) нормативна – сприяє організації

та регулюванню етносоціального організму на основі загальноприйнятих цінностей, ідеалів, традицій, звичаїв тощо; д) пізнавально-інструментальна – через створення та розуміння етнічної картини світу людина здатна її змінювати та вдосконалювати.

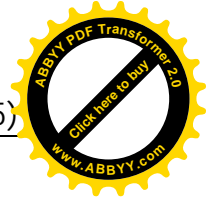
Саме в етнічній культурі спостерігається нерозривна лінія збереження й передачі традицій від покоління до покоління. Це свідчить про те, що етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної та духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити й протиставити себе іншим етносам [10, 236].

Потрібно зазначити, що в педагогіці саме народна педагогіка є складовою частиною народної (етнічної) культури. Це той потужний феномен, що забезпечує збереження національного характеру, звичок і психології людини [12, 5]. Щодо поняття «етнопедагогіка», то її в науковий обіг увів Г. Волков. Етнопедагогіку він трактує як науку про досвід народних мас щодо виховання підростаючого покоління. Вона вивчає шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній педагогічній практиці, з'ясовує педагогічний зміст багатьох явищ народного життя і їх відповідність сучасним виховним завданням [3, 22].

Дехто із сучасних дослідників використовує термін «традиційна педагогічна культура» у значенні терміна «етнічна педагогіка», яка досліджує особливості функціонування народної педагогіки з позицій національної психології. Етнопсихологічний словник трактує поняття «етнокультурна компетентність» як «міру прояву людиною знань, умінь і навичок, які дозволяють їй адекватно оцінити специфіку і умови взаємодії з представниками інших етнічних спільнот, знайти єдино правильні форми співробітництва з ними з метою підтримання атмосфери згоди і взаємодовіри» [16].

Висновки. Аналізуючи визначення, наведені різними авторами, ми пропонуємо розглядати поняття етнокультурна компетентність педагога як психолого-педагогічний феномен, що характеризує рівень засвоєння педагогом етнокультури спільноти (народу) та теоретичну і практичну готовність до трансляції знань її ціннісних орієнтацій, що сприятимуть ефективному взаєморозумінню та взаємодії в умовах етнокультурного спрямування діяльності в закладах освіти.

ЛІТЕРАТУРА

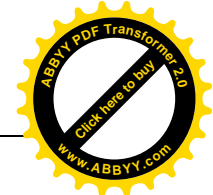
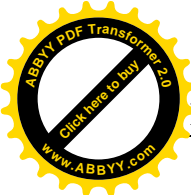
1. Арзамасцева Н. Т. Общекультурная компетентность будущих специалистов как важный фактор их профессиональной подготовки / Н. Т. Арзамасцева // Подготовка специалистов в области образования. – СПб. : РГПУ им. А. Герцена, 1999. – С. 53–57.
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика : учеб. [для студ. средн. и высш. учеб. завед.] / Г. Н. Волков. – М. : Академия, 1999. – 168 с.
3. Волков Г. Н. Этнопедагогика чувашского народа / Г. Н. Волков. – Чебоксары, 1966.
4. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища / О. І. Гуренко. – Бердянськ : БДПУ, 2004. – Вип. 4. – С. 58–66.
5. Енциклопедія освіти: [голов. ред. В. Г. Кремень / Акад.пед.наук України]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Кузнецова Е. В. Этнопедагогическая подготовка студентов вуза к работе в полиэтничном регионе : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Е. В. Кузнецова. – Астрахань, 2001. – 22 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького. – К. : Довіра : Генеза, 1996. – С. 63–67.
8. Політичний енциклопедичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
9. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : Генеза, 2004. – С. 16–26.
10. Савчук Б. Українська етнологія / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
11. Современный словарь иностранных слов: толкование, словоупотребление, словообразование, этимология / [под ред. Л. М. Баш, А. В. Боброва и др.]. – М. : Цитадель, 2000. – 960 с.
12. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Стельмахович – К. : ІЗМН, 1997. – 232 с.
13. Тиводар М. Етнологія : навч. посіб. / М. Тиводар. – Львів : Світ, 2004. – 642 с.
14. Федорова С. Формирование этнокультурной компетентности педагога : метод. рекоменд. / С. Федорова. – Йошкар-Ола, 2000. – 26 с.
15. Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3–10.
16. Этнопсихологический словарь / [под ред. В. Г. Крысько]. – М. : Моск. псих.-соц. слов., 1999. – 343 с.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Сидельник. Етнокультурная компетентность учителя как педагогическая проблема.

В статье раскрыта сущность понятия «компетенция», представлено ее определение. Сделан теоретический анализ подходов к пониманию сущности культуры и этнокультуры педагога. Рассмотрены подходы педагогов в формировании этнокультурной компетентности будущего учителя.

Ключевые слова: компетентность, этнокультура, культура, национальное самосознание, этнопедагогика, этнопсихология, этнокультурна компетентность.

SUMMARY

N. Sidel'nik. Etnocultural competence of the teacher as pedagogical problem.

In the article opens up essence of concept of jurisdiction, its determination is given. The theoretical analysis of going is done near understanding of essence of culture and etnokul'turi teacher. Approaches of teachers are analysed in forming of etnokul'turnoy competence of future teacher.

Key words: competence, etnokul'turna, culture, national consciousness, etnopedagogika, etnopsikhologiya, etnokul'turna competence.

УДК 378+37.014.544

В. І. Фадєєв

Євпаторійський інститут соціальних наук
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

ОСОБИСТІСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті проаналізовано англійський, американський та вітчизняний підходи до поняття компетентність. Обґрунтовано базові та професійні компетенції керівників. Розглянуто особистісні компетенції керівника освітнього закладу. Виокремлено позитивні і негативні особистісні компетентності керівників навчальних закладів.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, керівник, особистісні компетенції, навчальні заклади, позитивні компетенції, негативні компетенції.

Постановка проблеми. Сьогодні в науковій літературі існують різні трактування понять «компетенція», «компетентність» і «компетентнісний підхід». Найбільш дотепно, на наш погляд, на цю тему висловився відомий психолог Б. Д. Ельконін: «Компетентнісний підхід – це як привид: усі про нього говорять, але мало хто його бачив» [5]. Представники науково-академічного співтовариства вважають, що компетенція – це предметна галузь, у якій індивід добре обізнаний і виявляє готовність до виконання діяльності, а компетентність – інтегрована характеристика якостей особистості, яка виступає як результат підготовки випускника до виконання діяльності в певних галузях. Іншими словами, компетенція – це знання, а компетентність – уміння (дії). На відміну від терміна «кваліфікація», компетенції включають, крім суто професійних знань і умінь, що характеризують кваліфікацію, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність до роботи у групі, комунікативні здібності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати і використовувати інформацію [2].

З точки зору практиків, професійні компетенції – це здатність суб'єкта професійної діяльності виконувати роботу відповідно до посадових вимог.